

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามกับผู้นำชุมชนในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน ๒๑๐ ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามที่จัดทำขึ้น เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) การทดสอบค่าที (t-test) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และในกรณีที่พบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Scheffe’)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ด้านเพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ ๘๕.๒) รองลงมาเป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๑๔.๘) ด้านอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ ๔๑- ๕๐ ปี (ร้อยละ ๕๘.๖) รองลงมาคืออายุ ๓๑-๔๐ ปี (ร้อยละ ๒๘.๖) อายุ ต่ำกว่า ๓๑ ปี (ร้อยละ ๗.๖) และอายุ มากกว่า ๕๑ ปีขึ้นไป (ร้อยละ ๕.๒) ด้านระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ ๗๕.๗) รองลงมาคือปริญญาตรี (ร้อยละ ๒๐.๐) และปริญญาเอก (ร้อยละ ๒.๙) ปริญญาโท (ร้อยละ ๑.๔) ด้านตำแหน่งการทำงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ ๓๓.๓) รองลงมาเป็นสมาชิก อบ.ต. (ร้อยละ ๒๗.๖) ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ ๑๖.๗) เจ้าหน้าที่/บุคลากร (ร้อยละ ๙.๐) ครู/อาจารย์ (ร้อยละ ๕.๗) ผู้บริหาร (ร้อยละ ๓.๓) กำนัน (ร้อยละ ๒.๙) และประธานสภา อบ.ต. (ร้อยละ ๑.๔)

๕.๑.๒ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง ๔ ด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ดังมีรายละเอียดแต่ละด้านสรุปได้ ดังนี้

การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อันดับหนึ่ง ด้านฉันทะ ($\bar{x} = ๓.๖๘$) อันดับสอง ด้านวิริยะ และด้านจิตตะ ($\bar{x} = ๓.๖๕$) อันดับสาม ด้านวิมังสา ($\bar{x} = ๓.๖๐$)

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๒.๑ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ภาพสินธุ์ ด้านฉันทะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๒.๒ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านวิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๒.๓ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านจิตตะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๒.๔ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านวิมังสา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามเพศ ดังนี้

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามอายุ ดังนี้

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามอายุ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็น โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อ

พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ และด้านจิตตะ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ยกเว้น ด้านวิมังสา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๕ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามระดับการศึกษา ดังนี้

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามระดับการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัด โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ยกเว้น ด้านฉันทะ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๖ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามตำแหน่งงาน ดังนี้

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามตำแหน่งงานโดยภาพรวม พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

๕.๑.๓.๑ ปัญหาและอุปสรรคต่อการการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านฉันทะ

ด้านฉันทะ :ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป จากการตอบแบบสอบถามในตอนที ๓ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้อย่างอิสระ ซึ่งผู้นำชุมชนได้ตอบแบบสอบถามโดยแสดงความคิดเห็นในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านฉันทะมาพอสมควร ซึ่งผู้ดำเนินการวิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะปัญหาและอุปสรรคพอสังเขป ดังนี้

๑.ความใส่ใจและความตั้งใจที่จะทำงานด้วยความตั้งใจจริงยังไม่มีมากเท่าที่ควร การทำงานของเจ้าอาวาสบางท่านยังไม่มีการทำงานอย่างจริงจังเท่าที่ควร

๒. ความกดดันในการทำงานก็จะทำให้งานนั้นๆ ประสบผลสำเร็จไปด้วยดี แต่บางครั้งการบริหารงานของเจ้าอาวาสก็ไม่ได้เป็นไปตามความกดดันของตัวเอง ขาดความรู้ความสามารถในการทำงานในด้านนั้นๆ

๓. เกิดความรู้สึกขัดแย้งในงานที่ได้รับมอบหมาย บางกรณียังไม่เคยปฏิบัติงานใน ลักษณะนี้มาก่อนแต่เกิดความรู้สึกขัดแย้งทันทีที่ได้รับมอบหมายจึงเป็นสาเหตุให้ไม่เกิดความรักความพอใจที่จะปฏิบัติงาน

๔. ขาดทีมในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่ มักจะเกิดจากความสามัคคี มีการสร้างเครือข่าย ดังนั้น หากภายในทีมงานไม่ประสานงานก็จะทำให้ขาดทิศทางให้การดำเนินงาน ขาดการประชุมการดำเนินงานกันผู้นำชุมชน นำไปสู่ปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน ต่างคนต่างดำเนินการก็มักจะพาทีมงานคนอื่นล้ม สะดุด ไม่มีใจรัก ศรัทธาและเชื่อมั่นในทีมของตน ผลงานที่ได้รับก็ขาดประสิทธิภาพ

๕. การสร้างแรงบันดาลใจการสร้างศรัทธา ถือว่าเป็นส่วนเบื้องต้นในประสบผลสำเร็จในการทำงานแต่พบว่าเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ขาดการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ที่ทำงานด้วย เช่น ลูกวัด ผู้นำชุมชน ประชนทั่วไป ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติงานตามขาดความเชื่อมั่นในการทำงาน การสร้างแรงบันดาลใจการสร้างศรัทธา

๕.๑.๓.๒ ปัญหาและอุปสรรคต่อการการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านจริยะ

ด้านจริยะ : ความขยัน หมั่นเพียรในการประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาใจใส่ในธุระที่ทำและไม่ทอดทิ้ง จากการตอบแบบสอบถามในตอนี่ ๓ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้อย่างอิสระ ซึ่งผู้นำชุมชนได้ตอบแบบสอบถามโดยแสดงความคิดเห็นในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านฉันทะมาพอสมควร ซึ่งผู้ดำเนินการวิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะปัญหาและอุปสรรคพอสังเขป ดังนี้

๑. ความอดทนในการปฏิบัติงานมีข้อจำกัด บางครั้งทำงานหลายๆ อย่างพร้อมกันทำให้ล้าม ประกอบความเพียรในกิจการงานของสงฆ์ ละเลยหน้าที่ซึ่งเป็นกิจวัตรของสงฆ์

๒. ขาดความสนใจใฝ่รู้ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับงานอยู่เป็นนิตย์ ทำให้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับงานเท่าที่ควรจึงเป็นสาเหตุให้เปื้อนหายในงานที่ทำจึงทำให้ขาดความเพียรในการทำงาน

๓. ขาดความกระตือรือร้นในการบริหารงาน ไม่มีความอดทนในการทำงานเมื่อเจอปัญหาอุปสรรคในขณะทำงาน

๔. ขาดความขยันดูแลเขตปกครองของตัวเองเท่าที่เป็นอยู่ ทำให้ขาดการติดต่อการปกครองของสงฆ์ ไม่มีการติดต่อประสานงานกันเท่าที่ควร

๕. การปฏิบัติงาน การบริหารงานที่ขาดการทุ่มเททั้งกายทั้งใจในการทำงานเนื่องจากสภาพแวดล้อม การสนับสนุนกับผู้ร่วมงาน ความขัดแย้งในระหว่างการทำงาน

๕.๑.๓.๓ ปัญหาและอุปสรรคต่อการการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านจิตตะ

ด้านจิตตะ : ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝั ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ จากการตอบแบบสอบถามในตอนที ๓ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้อย่างอิสระ ซึ่งผู้นำชุมชนได้ตอบแบบสอบถามโดยแสดงความคิดเห็นในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านจิตตะมาพอสมควร ซึ่งผู้ดำเนินการวิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะปัญหาและอุปสรรคพอสังเขป ดังนี้

๑. ไม่มีความฝึกฝัในทางปฏิบัติกิจของสงฆ์เท่าที่ควร จนทำให้เกิดวัตถุนิยมขึ้นในการบริหารกิจการงานของคณะสงฆ์เท่าที่ควร

๒. ขาดเป้าหมายและความมุ่งมั่น มีการดำเนินงานที่ขาดจุดหมายปลายทางที่แน่นอนเมื่อขาดเป้าหมายแห่งความสำเร็จแล้ว งานที่ดำเนินการอยู่ก็เลื่อนลอยผู้ดำเนินงานไม่มีใจจดจ่อในงานที่ทำได้จึงเป็นสาเหตุให้งานล้มเหลวได้ง่าย

๓. ขาดการรับฟังเหตุผลของคนอื่น การมีทิฐิ ทำให้การพัฒนาทางพุทธศาสนาไม่เจริญและเข้าไม่ถึง ทำให้ประชาชนเบื่อหน่าย

๔. ไม่ได้นำความรู้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อวัดต่อชุมชนเท่าที่ควร และทำให้ขาดวางแผนงานวัดในรอบปีหรือหลายปีที่ผ่านมาว่าเป็นอย่างไรและดีแค่ไหน

๕.๑.๓.๔ ปัญหาและอุปสรรคต่อการการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านวิม้งสา

ด้านวิม้งสา : หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล และคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง จากการตอบแบบสอบถามในตอนที ๓ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้อย่างอิสระ ซึ่งผู้นำชุมชนได้ตอบแบบสอบถามโดยแสดงความคิดเห็นในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านวิม้งสามาพอสมควร ซึ่งผู้ดำเนินการวิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะปัญหาและอุปสรรคพอสังเขป ดังนี้

๔.๑ ขาดการพิจารณาผลเสียผลกระทบต่อการทำงานการบริหารงานการดำเนินงาน เป็นเหตุให้ต้องเสียเวลาในการทำงานในการแก้ไขงาน

๔.๒ ใช้ความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อถึงกระบวนการไต่ตรองงานก็ตรวจด้วยตนเอง ซึ่งเป็นเหตุให้ผลงานที่ได้รับไม่มีความหลากหลาย เป็นเพียงแง่มุมของตนเพียงอย่างเดียว

๔.๓ ขาดการวางแผนในการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานตามความเคยชินและความสะดวกสบายของตนไม่มองปัจจัยแวดล้อมจึงเป็นเหตุให้งานขาดการปฏิบัติหน้าที่ย่อยอย่างเป็นระบบ

๔.๔ ขาดการศึกษาปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นของงานที่ผ่านมา เพื่อที่จะนำมาแก้ไขจึงทำให้เกิดปัญหาซ้ำซาก

๔.๕ ขาดการติดตามประเมินผล วัตถุประสงค์ของงาน ทำให้เกิดข้อบกพร่องที่ไม่ได้รับการแก้ไข

๔.๖ มีความคาดหวังให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติงานด้วยความมีประสิทธิภาพมากแต่ขาดการพิจารณาประสิทธิภาพการดำเนินงานของตนเอง

๕.๑.๓.๕ ข้อเสนอแนะเพื่อสร้างแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสใจเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

๒.๑ สร้างความแรงบันดารสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นกับตนเอง เพื่อที่จะให้เกิดความตั้งมั่นในการทำงาน งานบริหารงานที่ทำนั้นอย่างจริงจัง

๒.๒ สร้างเครือข่ายในการทำงานให้เกิดขึ้น หมั่นประชุมกันเป็นนิตยเพื่อที่จะได้ค้นหาปัญหาอุปสรรคข้อบกพร่องในการทำงาน

๒.๓ ควรที่จะใส่ใจในเรื่องของการบริหารเวลา แยกแยะกิจที่เป็นหน้าที่ของสมณะเพศโดยตรงที่จะสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นเป็นอย่างดีได้ ซึ่งส่วนใหญ่ คณะสงฆ์มักจะมองข้ามตรงนี้ไป โดยมองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย

๒.๔ ควรที่จะศึกษาสภาพสิ่งแวดล้อม ศึกษาแนวทางในการบริหารงาน สร้างความเป็นระบบระเบียบในการทำงาน เรียนรู้ที่จะทำงานโดยมีการวางแผนก่อนที่จะทำเพื่อที่จะเป็นแนวทางการปฏิบัติร่วมกันตามจุดประสงค์งานที่วางไว้

๒.๕ เปิดใจให้กว้าง ลดทิฐิมานะ ลดอัตตาความเป็นตัวตน ยอมรับฟังปัญหาฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และได้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในการทำงาน รับทราบปัญหาในหลายแง่มุม

๒.๖ หาแนวทางในการสร้างแรงจูงใจสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับตนเอง และผู้ร่วมงาน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจกำลังใจในการทำงาน

๒.๗ หมั่นศึกษาปัญหาอุปสรรค ติดตาม วัตถุประสงค์ผลอย่างต่อเนื่อง นำปัญหามาแก้ไขเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาที่ซ้ำซาก

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง ๕ ตำบล ดังนี้

๕.๒.๑.๑ การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่าเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผู้ที่สามารถใช้หลักธรรมในพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะเจ้าอาวาสนั้นเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ความสามารถในการเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมในการบริหารตามหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดีและเจ้าอาวาสยังเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจเข้าถึงหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างแท้จริงและสามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพสมบูรณ์และยังสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมต่างๆในศาสนาเป็นเครื่องมือในการจัดการบริหารตามแบบแนวทางวิถีพุทธได้อย่างเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ได้อย่างลงตัวและสมบูรณ์แบบที่สุดและยังสามารถนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนที่มีมาถึงปัจจุบันนี้มาใช้เป็นหลักในการบริหารในด้านต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการดำเนินชีวิตเจ้าอาวาสเองถึงแม้จะรู้และเข้าใจดีว่าหลักธรรมในทางพุทธศาสนาถึงจะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลก็ตามแต่เจ้าอาวาสก็เข้าใจและตระหนักได้ดีว่าทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี พระเจ้าอาวาสรู้และเข้าใจเข้าถึงหลักธรรมดังกล่าวที่ว่า ที่เป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่า สัจธรรม ปฏิบัติให้เห็นผลได้อย่างแท้จริงอยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับตัวเรามากที่สุด สำหรับนักบริหารก็มีหลักธรรมสำหรับยึดถือและปฏิบัติอย่างมากมาย ซึ่งในที่นี้เองเจ้าอาวาสถือได้ว่าจัดเป็นผู้ปกครองหรือผู้บริหารในด้านจิตวิญญาณในด้านการนำพาจิตใจประชาชนให้ก้าวสู่ความสงบและความเป็นไปในการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตที่แท้จริงได้อย่างสมบูรณ์แบบที่สุดดังนั้นเองในฐานะที่เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารอีกด้านหนึ่งคือนักปกครองนักบริหารวัดที่จะต้องคอยดูแลพระเถระที่อยู่ในวัดเจ้าอาวาสเองก็ได้ใช้หลักธรรมในการบริหารคือเจ้าอาวาสได้เลือกใช้หลักธรรมของนักบริหารตามหลักของพุทธศาสนาหรือหลักธรรมที่เกี่ยวกับ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา คือ หลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่คุ้นเคยกันดี ซึ่งหลักธรรมข้อนี้มีความสำคัญและนำไปใช้ประโยชน์ได้มาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทำงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียนรู้ เจ้าอาวาสเองก็เข้าใจและรู้ถึงหลักธรรมในข้อนี้ได้ดีว่า ในการบริหารงานก็เช่นกัน หลักอิทธิบาท ๔ สามารถนำไปใช้ได้กับงานบริหารงาน เริ่มตั้งแต่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความชอบ ความรัก การเป็น

ผู้บริหารที่ดี เจ้าอาวาสรู้ดีถึงหลักธรรมในข้อนี้ว่า จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ ความพอใจ ความรัก ความชอบ ในงานบริหารก่อน ถ้าไม่รักไม่ชอบ ไม่ต้องการจะเป็นผู้บริหารแล้ว ถูกบังคับให้เป็นผู้บริหาร คนๆนั้น จะไม่มีความสุขในการทำงานด้านบริหาร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารคน บริหารงาน บริหาร งบประมาณ ต่างๆ เราจะสังเกตได้ว่า งานใดๆ ถ้าเรารักชอบแล้วเรามักจะทำงานนั้นๆด้วยความสุข รวมไปถึงสิ่งต่างๆด้วย การเลี้ยงสัตว์เลี้ยงก็เช่นกัน เมื่อ เรารัก สุนัข รักปลา รักม้า เราก็มักจะมี ความสุขในการได้เลี้ยงมัน และในด้านของ วิริยะ คือ ความขยัน หมั่นเพียร คนที่ประสบความสำเร็จ ในงานด้านบริหาร เจ้าอาวาสรู้และเข้าใจเข้าถึงในหัวข้อธรรมในข้อนี้ว่า จะต้องมีความรัก ความชอบ ความพอใจ ยังไม่พอ ต้องมีความขยันหมั่นเพียร เราจะเห็นได้จากการอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ หรือ ดู ฟังอ่าน จากสื่อต่างๆ ว่า คนที่เป็นผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จนั้น จะต้องเป็นคนที่ยขยัน มากกว่าลูกน้อง ผู้บริหารบางคนต้องอยู่ในที่ทำงานมากกว่าลูกน้องในขณะที่ลูกน้อง กลับบ้านแล้ว ผู้บริหารยังต้องมาตรวจงานในตอนกลางคืน ฉะนั้น ผู้บริหารที่ต้องการประสบความสำเร็จจึงต้องมีความเพียร ถ้าต้องการประสบความสำเร็จไม่ว่าเรื่องใดๆ บุคคลผู้นั้นจะต้องมีความเพียร และในด้านของ จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ มีจิตใจที่จดจ่อกับสิ่งนั้นเจ้าอาวาสรู้และเข้าใจถึงหลักธรรมในข้อนี้ว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ นอกจากจะมี ความพอใจ ความขยัน ยังไม่พอ ยังต้องมีการเอาใจใส่ในงานอีก จึงจะทำให้งานบริหารประสบความสำเร็จ การจดจ่อในงานนั้นๆ มักจะทำให้งานนั้นๆ เกิดความผิดพลาดน้อยและงานนั้นๆ ออกมาสวย เรียบร้อย มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล มีคุณภาพ และส่วนในด้านของ วิมังสา คือ รู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ ทำไมเราถึงตัดสินใจพลาด ขณะที่คู่แข่งตัดสินใจได้ถูก

เจ้าอาวาสรู้และตระหนักใช้หลักธรรมในข้อนี้ว่า ต้องรู้จักวิเคราะห์ ใคร่ครวญ ปรับปรุง แก้ไข พัฒนา งานด้านบริหาร และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มมากขึ้น เช่น การพัฒนา การพูดต่อหน้าที่ชุมชน การเจรจา การพัฒนาบุคลิกภาพ มนุษย์สัมพันธ์ การที่ผู้บริหารรู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ วิเคราะห์ มักจะทำให้การตัดสินใจได้ถูกต้องมากกว่าผิด มีการใช้ข้อผิดพลาดมาแก้ไขได้ในอนาคตสำหรับหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังมีอีกมากมายที่เจ้าอาวาสในฐานะ เป็นผู้นำด้านจิตใจรู้และเข้าใจได้ดีว่ายังมีหลักธรรมต่างๆอีกมากมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความสุภาพ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การ ประหยัด อุดหนุน ความพอเพียง ถ้าเรานำหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านี้มาใช้ ก็จะสามารถเพิ่ม ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการเป็นผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์แบบ เจ้าอาวาส เองยังรู้และเข้าใจได้ดีว่าหลักอิทธิบาท ๔ เกิดขึ้นมาเกือบ ๒๕๕๑ ปีแล้ว แต่ก็ยังทันสมัยและสามารถ นำไปใช้กับ การดำเนินชีวิตและงานทุกประเภทที่ต้องการประสบความสำเร็จ ไม่เว้นแม้กระทั่ง งาน ด้านบริหาร ฉะนั้นเจ้าอาวาสจึงเข้าใจในการเลือกใช้หลักธรรมของนักบริหารมาใช้ในการบริหาร ปกครองในการให้เกิดผล ประสบความสำเร็จในงานด้านบริหาร จำเป็นที่จะต้องมีความขยัน วิริยะ จิตตะ

และวิม้งสาท่านจึงจะเป็นผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเพราะการรู้และเข้าใจในการใช้หลักธรรมของนักบริหารได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศริวรรณ^๑ ที่ได้กล่าวถึง ความหมายของ อิทธิบาท ๔ ว่าเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความสำเร็จมี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่ทำ ๒) วิริยะ คือความเพียรหรือความขยันทำงาน วิริยะจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฉันทะ ๓) จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ หรือ ฝักใฝ่ในการนั้นเสมอ ๔) วิม้งสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน วิม้งสาเป็นผลของจิตตะ คือเมื่อตรวจตราดูแล้วเห็นว่าการทำงานบกพร่อง ผลการวิจัยปรากฏว่าเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความสำเร็จอยู่ในระดับมาก

๕.๑.๒.๒ ด้านฉันทะ พบว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่าในด้านของฉันทะเกี่ยวกับการบริหารงาน ของเจ้าอาวาสอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ถือได้ว่าการ มีฉันทะ คือ ความพอใจ ความชอบ ความรัก การเป็นผู้บริหารที่ดีของ เจ้าอาวาสรู้ดี ถึงหลักธรรมในข้อนี้ว่า จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ ความพอใจ ความรัก ความชอบ ในงานบริหารก่อนทุกครั้งและยังเข้าใจถึงหลักของการปฏิบัติในข้อนี้ว่าต้องมีความพอใจ ถ้าไม่รักไม่ชอบ ไม่ต้องการจะเป็นผู้บริหารแล้ว ถูกบังคับให้เป็นผู้บริหารยังงั้นคนๆนั้นจะมีความสุขในการทำงานด้านบริหารเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารคน บริหารงาน บริหารงบประมาณ ต่างๆ เราจะสังเกตได้ว่า งานใดๆ ถ้าเรารักชอบแล้วเรามักจะทำงานนั้นๆด้วยความสุข รวมไปถึงสิ่งต่างๆด้วย แม้กระทั่งในด้านการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงก็เช่นกัน เมื่อเรารัก สุนัข รักปลา รักม้า เราก็มักจะมีความสุขในการได้เลี้ยงเพราะเจ้าอาวาสรู้ดีในหลักธรรมข้อนี้ว่าสำคัญมากในด้านการบริหารปกครองเพราะคนเราจะทำอะไรต้องมีการพอใจรู้จักสิ่งนั้นดีก่อนหมายถึงการรักงานของตนหรือชอบงานของตน ไม่ว่าจะเป็นงานในด้านใดเจ้าอาวาสเองยังรู้และเข้าใจในเสมอว่าอุปสรรคของฉันทะ คือ ความเบื่อหน่ายขาดความรักงาน หหมดกำลังใจ ท้อถอยแล้วทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ทำอะไรไม่สำเร็จ แต่ในการแก้ไขเจ้าอาวาสเองยังเข้าใจต่อการต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นในใจ งานใดที่ไม่ชอบมาแต่ต้นก็พยายามศึกษาให้เข้าใจและพิจารณาผลได้ผลเสียของงานนั้นๆ ฉันทะก็จะเกิดขึ้น ถ้าเป็นงานใหญ่ก็ต้องยังสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นมากเป็นทวีคูณเพราะเจ้าอาวาสเองเป็นคนที่มีหน้าที่การใช้ ฉันทะ ให้เกิดประโยชน์ในด้านการปกครองบริหารในด้านต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพอย่างสูงในการบรรลุหรือสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้าน

^๑ อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศริวรรณ,หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส๐๑๘- ส๐๑๙ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,๒๕๓๕). หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

ฉันทะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๒ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านฉันทะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่าบุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ด้านฉันทะอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านฉันทะมาก โดยบุคลากรมีความพอใจที่ทำการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รักและพอใจในการที่จะได้รับการพัฒนาตนเอง พึงพอใจในหน้าที่ที่ตนกำลังปฏิบัติอยู่ มีความพร้อมที่จะให้มีการพัฒนาตนเองทั้งกายและใจ มีส่วนร่วมในการพัฒนางานในโรงเรียน มีความพอใจที่โรงเรียนมีการพัฒนาอยู่เสมอ มีการพัฒนาด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โรงเรียนยังเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนางานในโรงเรียนโรงเรียนมีการสนับสนุนให้มีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และ โรงเรียนมีการจัดบุคลากรไปรับการฝึกอบรมภายนอกสถานที่อย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะฉันทะมีความหมายว่า ความพอใจความรัก ความชอบ ความสนใจในสิ่งที่ทำ คือ มีใจรักการทำงาน เมื่อมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการใดแล้วก็มีจิตใจรักในงานนั้น มีความตั้งใจที่จะทำงานพอใจที่ได้ทำงานชิ้นนั้น

๕.๑.๒.๓ ด้านวิริยะ พบว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านวิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เห็นได้ว่าการ การมีวิริยะ คือความเพียรของเจ้าอาวาสนั้น เจ้าอาวาสมีความขยันในการทำงานทุกอย่างในทุกๆ ด้านเกี่ยวกับการบริหารการปกครองในส่วนต่างๆที่ตนเองได้รับผิดชอบหรือได้รับมอบหมายมาจากผู้บังคับบัญชาโดยตรงและเจ้าอาวาสยังเป็นผู้ที่มีความเพียรมากในการทำงานทุกประเภทของงานที่เป็นภาระหน้าที่ของตนเอง เจ้าอาวาสถือได้ว่าเป็นคนที่มีวิริยะเกิดขึ้นตามระดับของฉันทะเพราะว่าการทำงานของเจ้าอาวาส ยิ่งมีฉันทะเพิ่มขึ้น วิริยะก็จะเพิ่มขึ้นตาม เจ้าอาวาสยังเป็นคนที่มีวิริยะและเข้าใจ อุปสรรคของวิริยะ คือ ความเกียจคร้าน ไม่ยอมสู้ กับอุปสรรคหรือเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมแล้วจึงเลิกไม่ทำงาน เจ้าอาวาสยังรู้จักถึงวิธีในการแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้น คือสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นมากๆ ฉันทะจะช่วยหนุนวิริยะให้กล้าแข็งขึ้น เจ้าอาวาสเองยังรู้จักการคบมิตรที่ดีมีเพื่อนที่ขยันและไม่คบหากับคนที่เกียจคร้าน ดังนั้นจึงจะเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้าน

^๒ วิชญาภา เมธีวรฉัตร. “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, *พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๔).

วิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๓ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านวิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ด้านวิริยะ อยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวิริยะมาก โดยโรงเรียนมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาบุคลากรโรงเรียนมีความพร้อมที่จะพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

๕.๑.๒.๔ ด้านจิตตะ พบว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นคนที่มีการหมั่นตรวจตราในทำหน้าที่การทำงานของตัวเองอยู่เสมอโดยเจ้าอาวาสยังเป็นคนที่ชอบดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเองอยู่เสมอในทุกๆ อย่างที่ตนเองต้องดูแลความเรียบร้อยหรือความถูกต้องในงานนั้นอย่างดีและยังมีความใฝ่ใจในการธุระทุกอย่างที่ได้รับมอบหมายดูแลจากผู้บังคับบัญชาไม่เคยที่จะละทิ้งหรือการวางจากธุระหรือทอดทิ้งงานที่กำลังกระทำ รู้จักการแก้ไขงานต่างๆ ที่เกิดข้อผิดพลาดให้เป็นไปในทิศทางที่ดี และยังรู้จักทำงานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้งมากยิ่งขึ้นเพื่อจะได้ทราบว่าควรจะทำอะไรในเวลาใด ที่ไหน และมีอะไรบ้างที่ต้องทำ และในด้านจิตตะนี้เอง เจ้าอาวาสรู้ดีว่า ความเอาใจใส่ มีจิตใจที่จดจ่อกับสิ่งนั้น รู้และเข้าใจถึงหลักธรรมในข้อนี้ดีว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ นอกจากจะมี ความพอใจ ความขยัน ยังไม่พอ ยังต้องมีการเอาใจใส่ในงานอีก จึงจะทำให้งานบริหารประสบความสำเร็จ การจดจ่อในงานนั้นๆ มักจะทำให้งานนั้นๆ เกิดความผิดพลาดน้อย และงานนั้นๆ ออกมาสวย เรียบร้อย มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล มีคุณภาพ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้านจิตตะ จึงอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๔ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านจิตตะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ด้านจิตตะ อยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน

^๓ วิชญาภา เมธีวรฉัตร. “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.).

^๔ วิชญาภา เมธีวรฉัตร. “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.).

ด้านจิตตะมาก โดยทางโรงเรียนส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน บุคลากรมีความเอาใจใส่ในการพัฒนาตนเอง หมั่นตรวจสอบข้อบกพร่องของตนเพื่อพัฒนาการทำงาน ในคราวต่อไป

๕.๑.๒.๕ ด้านวิมังสา พบว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เห็นได้ว่าเจ้าอาวาสได้ใช้ปัญญาประกอบการงานเป็นคนที่หมั่นในการพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราสาเหตุและยังเป็นคนที่ชอบตรวจสอบในข้อผิดพลาดและข้อยิ่งหย่อนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี และยังแสวงหาความรู้ในงานต่างๆ ที่กระทำและยังเป็นคนที่รู้จักแนวทางและวิธีในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ผู้ที่ชอบแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอชอบค้นคว้า หาวิธีที่จะทำงานให้ดีกว่าเดิมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ถ้าเป็นงานใหญ่ก็มีการระดมสติปัญญาของหมู่คณะเข้าช่วยเหลือในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การมีวิมังสาในข้อนี้ เจ้าอาวาสรู้ดีถึง การรู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ และตระหนักใช้หลักธรรมในข้อนี้ว่า ต้องรู้จักวิเคราะห์ ใคร่ครวญ ปรับปรุง แก้ไข พัฒนางานด้านบริหาร และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มขึ้น เช่น การพัฒนา การพูดต่อหน้าทีชุมชน การเจรจา การพัฒนาบุคลิกภาพ มนุษย์สัมพันธ์ การที่ผู้บริหารรู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ วิเคราะห์ มักจะทำให้การตัดสินใจได้ถูกต้องมากกว่าผิด มีการใช้ข้อผิดพลาดมาแก้ไขได้ในอนาคต ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้านวิมังสา จึงอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านวิมังสา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ด้านวิมังสาอยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวิมังสา มาก โดยมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างเหมาะสม มีการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานของบุคลากรเพื่อให้เกิดการพัฒนาเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้มีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น

๕.๑.๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามเพศโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจาก เพราะว่า ประชาชนที่เป็นเพศชาย และเพศหญิงมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในด้านการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จะเห็นได้ว่าประชาชนที่มีเพศต่างกันจะมีความเห็นที่ต่างกันเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ เพราะประชาชนที่มีเพศต่างกันจะมีแนวความคิดเห็นและแนวความเชื่อที่ไม่เหมือนกันประชาชนที่เป็นเพศชายจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกับประชาชนที่เป็นเพศหญิงในด้านต่างๆของแนวความเชื่อและ

ความคิดที่ต่างกั้กันดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าการจำแนกตามเพศนั้นจะเห็นถึงความแตกต่างในด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารตามหลักอิธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๕ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาศักยภาพกรณุญตามหลักอิธิบาท ๔ : กรณศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์โดยการจำแนกตามเพศ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า เพศต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาศักยภาพกรณุญตามหลักอิธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากบุคลากรส่วนใหญ่เป็นเพศชายจึงทำให้มีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน

๕.๒.๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามอายุ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นโดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกันจะมีแนวความคิดเห็นในเรื่องของการบริหารงานตามหลักอิธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน เพราะว่าประชาชนที่มีอายุต่ำกว่า ๓๑ ปี จะมีแนวความคิดไปในอีกทิศทางหนึ่งเกี่ยวกับหลักการบริหารงานตามหลักอิธิบาท ๔ และประชาชนที่มี อายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปีจะมีแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการบริหารงานตามหลักอิธิบาท ๔ ไปในอีกแนวทางหนึ่งในการใช้หลักธรรมต่อการบริหารเพราะประชาชนที่มีอายุต่างกันจะยอมมีแนวความคิดในการคิดเห็นในเรื่องต่างๆที่แตกต่างกัน และประชาชนที่มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปีก็จะมีแนวความคิดเห็นไปในแนวทางหนึ่งเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมส่วนประชาชนที่มีอายุระหว่าง ๕๐ปีขึ้นไปก็จะมีความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากประชาชนที่มีอายุดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจำแนกตามอายุนั้นจะเห็นถึงความแตกต่างในด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารตามหลักอิธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๖ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาศักยภาพกรณุญตามหลักอิธิบาท ๔ : กรณศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ โดยการจำแนกตามอายุ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า อายุ แตกต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาศักยภาพกรณุญตามหลักอิธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากความรู้สึกรัก

^๕ วิชญาภา เมธีวรฉัตร. “พัฒนาศักยภาพกรณุญตามหลักอิธิบาท ๔ : กรณศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, พุทธศาสนนิตยสาร **บั้งไฟ** สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๖ วิชญาภา เมธีวรฉัตร. “พัฒนาศักยภาพกรณุญตามหลักอิธิบาท ๔ : กรณศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, พุทธศาสนนิตยสาร **บั้งไฟ** สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

คิดในแต่ละช่วงอายุที่มีต่อการปฏิบัติงานแตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แตกต่างกันออกไป

๕.๒.๔ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่ไม่เหมือนกันและแตกต่างกันจะมีแนวความคิดเห็นที่ไม่เหมือนกัน เพราะว่าประชาชน ที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี จะมีแนวความคิดเห็นแตกต่างกันจากประชาชนที่มีการศึกษาในระดับต่างๆ เพราะประชาชนที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จะเกิดแนวความคิดที่ไม่เหมือนกันกับ ประชาชนที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและประชาชนที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีจะมีแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ที่แตกต่างกันจากประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่สูงกว่าระดับปริญญาตรีประชาชนที่มีการศึกษาในระดับปริญญาโท และในระดับปริญญาเอก ก็จะมีแนวความคิดเห็นที่ไม่เหมือนกันเกี่ยวกับด้านการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจำแนกระดับการศึกษานั้นจะเห็นถึงความแตกต่างในด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๗ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศิรีวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ โดยการจำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา แตกต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศิรีวงศ์วิทยา ไม่แตกต่าง เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ระดับการศึกษา จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๕ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามตำแหน่งงาน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ประชาชนที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างๆกันในแต่ละระดับจะมีแนวความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับหลักการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพราะว่า การที่ประชาชนมีสถานะภาพด้านความเป็นอยู่ในสังคมที่ต่างกันและมีอาชีพฐานะ

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

ทางสังคมที่แตกต่างกันและมีตำแหน่งหน้าที่ที่ไม่เหมือนกันจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับด้านการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสเพราะว่าการที่ประชาชนมีตำแหน่งในทางสังคมที่ไม่เหมือนกันย่อมจะมีแนวคิดและหลักการในความคิดเห็นที่แตกต่างกันในด้านการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาส ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจำแนกตามตำแหน่งงาน นั้นจะเห็นถึงความแตกต่างในด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญาภา เมธีวรฉัตร^๙ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ โดยการจำแนกตามตำแหน่งงาน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ตำแหน่ง ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากปฏิบัติงานในตำแหน่งที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตำแหน่ง จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่แตกต่างกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรดำเนินการดังนี้

๕.๓.๑.๑ เจ้าอาวาสควรเพิ่มบทบาทด้านการพัฒนาองค์ความรู้ในหลักธรรมด้านต่างๆให้กับประชาชนชาวบ้านในพื้นที่ให้สามารถนำหลักธรรมมาใช้และประยุกต์ใช้ในการพึ่งพาตนเองได้

๕.๓.๑.๒ เจ้าอาวาสควรแต่งตั้งคณะกรรมการในด้านการร่วมมือขึ้นมาให้คณะกรรมการบริหารงานร่วมมือกับสำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัด จัดหลักสูตรฝึกอบรมหลักอิทธิบาท ๔ ให้กับประชาชนชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และหมู่บ้านได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงหลักธรรมการใช้อิทธิบาท ๔ ในการดำเนินชีวิต

๕.๓.๑.๓ เจ้าอาวาสควรสนับสนุนงบประมาณให้บุคลากรได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้ในด้านการพัฒนาหลักธรรมคำสอนนำพาชีวิตเพื่อเป็นการส่งเสริมและผลักดันในด้านการบริหารเกี่ยวกับหลักธรรมต่างๆเพื่อให้เกิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติและส่งเสริมให้เป็นนโยบายต่อไป

^๙ วิชญาภา เมธีวรฉัตร, “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับจิตต สภาวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕.๓.๑.๔ เจ้าอาวาสควรเปิดวัดให้เป็นแหล่งของการเรียนรู้และแหล่งของการศึกษาข้อมูลในด้านต่างๆของหลักธรรมคำสอนที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนนักเรียนนักศึกษาและพัฒนาด้านการส่งเสริมนโยบายแหล่งสื่อสารให้ความช่วยเหลือในด้านการค้นคว้าหลักธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ควรดำเนินการดังนี้

๕.๓.๒.๑ ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในด้านต่างๆเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาแผนและนโยบายที่เป็นประโยชน์ของสังคมและวัดอย่างตลอด

๕.๓.๒.๒ ควรมีแผนนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมในการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธให้กับประชาชนนักเรียนนักศึกษาอย่างเต็มรูปแบบ

๕.๓.๒.๓ ควรร่วมกลุ่มสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการพัฒนาหลักธรรม นำมาใช้และส่งเสริมผลักดันให้เป็นประโยชน์ต่อไปในสังคมและวัดอย่างตลอด

๕.๓.๒.๔ ควรส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม ให้กับประชาชนชาวบ้านนักเรียนนักศึกษาและสังคมและวัดอย่างตลอด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔

๕.๓.๒.๒ ควรศึกษาความพึงพอใจต่อการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔

๕.๓.๒.๓ ควรศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔